

Karel Havlíček před 120 lety [excerpta, 1968]

Po otřesech přichází obvykle doba návratů; ani největšími sesuny nebývá postiženo vše. Mění se však úhly pohledu a poměr proporcí. Před nějakými deseti, patnácti lety musela postava Karla Havlíčka ustoupit do pozadí, aby mohl být patřičně vyzvednut význam radikálů z roku 1848. Od té doby byla příležitost se leccemu znovu přiučít; doporučované vzory nějak pozbyly na přesvědčivosti. Možná, že dnes se někomu může i Havlíček jevit jako přílišný radikál. Ale jeho zásady pomáhaly jen reálně vidět situaci a přesto neutíkat. Možná, že je možno mu tu a tam vytknout přílišný optimismus, s nímž očekávala změny k lepšímu. V jádru je však jeho politické myšlení dodnes a právě dnes dobrou školou. Doporučoval revoluci hlav a srdcí; z toho je dnes nejaktuálnější ta revoluce hlav. Člověka nejednou zamrazí, když při pohledu do nedávné i vzdálené národní minulosti naráží na stereotypy situací, jejich mezí a neblahých konců. Podaří se nám někdy překonat onoho chmurného genia loci? Tady je příležitost pro hlavu, pro rozum, pro jasné pochopení a potom i praktické uchopení věcí. Politický charakter nezáleží jen v dobré vůli; poctivost bez rozumnosti je nepoctivá, rozumnost bez poctivosti nerozumná.

[následující citáty z Karla Havlíčka Borovského – pozn. red.]

Nedivíme se, panuje-li nyní v myslích mnohých na venkově zmatek a nejistota. Slyšíte tam podivné řeči, a když my sami v Praze vlastně nyní nevíme, co se dále dít bude, což divu, že na venkově tím méně věděti můžete. Ze všech stran donášejí se nám do Prahy zprávy, kterak se mnozí na venkově z toho, co se v Praze přihodilo, velice radují. Kdo ale jsou tito, jenž se radují? – Znáte je dle skutků jejich předešlých; oni se nyní radují, že prý jest po konstituci a po svobodě. Nevěřte takovým řečím: konstituci a svobodu vám nikdo vzít nemůže, dovedeme-li se všichni mužně hájiti. Ani sám císař pán nyní konstituci naši odvolati a nazpět vzít nemůže, protože již samostatně nepanuje a protože všechny změny, které se nyní platně v zemi naší státi mají, jenom od sněmu s potvrzením J.M.C. vyjítí mohou. Na sněm ale si vy sami voliti můžete zástupce své, a proto by nikdy možno nebylo svobodu a konstituci nám vzít, kdyby každý dle sil svých o právo dbal a pečoval. Avšak jest všeobecně známo, že větší část našeho národu pro zanedbalost a nevzdělanost svou ani se o obecné záležitosti nestará a že jen, abychom tak řekli, z hotového brátí chce, aby již dosažených svobod oučastni byli beze všeho přičinění svého.

Známo jest vám důstatečně, že jest veliký počet lidí, kterým nový pořádek konstituční velmi nevhod přišel, poněvadž jim nyní možno nebude lehkým způsobem dobře živu býti. Kdo jsou tito lidé, víte sami nejlépe, znáte je, máte jich všude několik nablízku. Ti by se ovšem rádi vynasnažili, aby zas všechno při starém způsobu zůstalo, a všelikých prostředků užívají k dosažení svého cíle. Proti těmto musíme se tedy všemožně opírat i svobodnou konstituci svou proti nim hájiti, zvláště nyní, kde u všeobecném zmatku všechno se kolotá, sněm za sněmem se vypisuje, ale žádný se posud nedrží. -

My žijeme nyní v podivném stavu: konstituce nám již několik měsíců udělena jest, ale po celý ten čas máme místo konstituce zmatek nad zmatkem. Za celý ten čas nebylo ještě času na svolání skutečného nějakého sněmu. Tak žijeme zatím napolo bez zákonů: neboť ty svobody, které nám již uděleny jsou (nejen slíbeny), nikterak se nedají srovnati se starými zákony a jmenovitě se starými ouřady. Odtud povstalo vlastně tolik zmatků všude a v Čechách zvláště. Nešťastnými událostmi po Sv. Duchu utrpěla naše česká věc alespoň na čas nesmírnou ránu. To si jakožto moudří a rozvážliví lidé nesmíme zapírat. Nepřátelé naši použijí toho neštěstí velmi obratně proti nám: ačkoli každý, kdo při oněch událostech v Praze přítomen byl, dobře věděti musí, že Čechové i Němci na barikádách vedle sebe stáli a že z druhé strany ve vojště Němci, Čechové, Poláci, Maďarové proti povstalým bojovali, přece uměla nepřátelská strana, která již dávno všemu českému se protiví, celou věc představit jako

boj mezi Čechy a Němci a jakožto porážku Čechů. A skutečně věc ta i vypadá jako porážka naše. Praha jest nyní v stavu obležení, ztratila na ten čas všechny výhody konstituční a poněvadž Praha jest naše jediné středisko, odkud vychází všecken národní život, utrpěla tím národnost česká velikou škodu. Kdybychom ny češové kromě Prahy ještě jiná velká města měli jako Němci, kdybychom zatím mohli jako obyčejně pokračovati, nepocítily bychom ani následky onoho vzbouření. Tak to ale všichni a celá země trpěti musí: s Prahou poražena jest celá země.

Máme-li ale ze všeho toho neštěstí dobře vyjít a na tom stupni, kterého jsme se pracně dodělali, zůstat, nevyhnutelně zapotřebí jest řídit se dle následujících zásad:

1. Zachovati všude v celé zemi co možná největší pořádek, aby nebylo příčiny vytýkati nám nezákonnosti, abychom pod tou záminkou nemohli na čas svobod svých pozbaveni býti. Kdo vám nyní radí k nějakému násilí, toho považujte buď za nerozumného neb za svého tajného nepřítele. Projevujme vůli svou vždy cestou zákonnou a budme jisti, že se vždy po dobrém to státi musí, čeho si celý národ přeje. Žádná moc na světě není tak silná, aby mohla odolati spravedlivé žádosti celého národu.
2. Aby si skutečně celý národ o svou svobodu a o dobré své právo jak náleží pečoval, o to se musíte vy probuzenější a vycvičenější starati. Musíte ostatním všechno, co sami v těchto novinách čtete neb odjinud z dobrého pramene víte (lži nevěřte, kterých se nyní mnoho rozsívá), vysvětliti a je poučovati. Hleďte všelikým způsobem rozmnožiti počet stejně s vámi smýšlejících, nelenujte si slov k poučení, neboť jen na této cestě dojdeme svého cíle. Věřte, že rozumné poučení jest lepší a proti mnohým zlým nebezpečnějším zbraň než prach a železo.
3. Chovejte se zvláště nyní neohroženě, nedávejte snad nějakým nesmělým zalézáním nepřátelům našim moc do rukou. Vystupujte tak, jak zvykli jste byli, sice hned proti nám nabudou větší smělosti a budou nás kromě toho ještě osočovati.
4. Dávejte dobrý pozor na všechny ty, kteří nyní proti nám vystupují, nám nadávají, zlé přejí a z toho pražského neštěstí, které každý pravý přítel vlasti oplakává, se těší. Pamatujte si ty osoby – čas jejich plesání nebude dlouhý, ukáže se brzy pravda, – ale proto si je dobře pamatovati musíme, abychom budoucně aspoň věděli, na koho se můžeme spolehnouti a koho se věčně varovati. Přejde rozličné volení ouředníků, deputovaných atd., což nevyhnutelně s konstitucí spojeno jest, a budete aspoň vědět, koho voliti nemáte, třeba se vám potom bůhvíjak lichotil.
5. Na svém dobrém právu všude pevně stůjte a pamatujte si, že kdo své právo dobrovolně zadává, nejen sobě nýbrž i jiným škodí. I když se jinému vašemu spoluobčanu bezpráví děje, pomáhejte mu se ozvati; pomyslete si: dnes mně, zejtra tobě; nebuďte jako ty ovce, které, když jednu z nich vlk odnášel, nic si nevšímalý a ještě se radovaly, že jinou vzal. Poznenáhla ale i na ně řada přišla a vlk celé stádo pohltil. Tak nemá pořádný občan nikdy žádné bezpráví okolo sebe trpěti, nýbrž všichni společně musíte vždy každému bezpráví se protiviti: jenom tím docílíte toho, že všichni zastrašení budou, kteří bezpráví obmýšlejí.

Nastaly nám v Rakousích časy, na které jsme ani v nejbujnějších přáních pomysleti si netroufali; dostalo se nám v Rakousích tolik svobody, že se mnohým zdá až příliš býti! Pravím v Rakousích, protože se toto poslední nyní o Čechách říci nemůže.

Čím to ale jest, že přece posud se svým osudem spokojeni býti nemůžeme; čím to jest, že dosáhnuvše cíle tužeb svých svobody – přece jaksi ouzkostlivě do nejbližší budoucnosti hledíme?

Jest to pro nejistotu, protože té celé svobodě ouplně nevěříme, že se nám jaksi lehce nabytá býti zdá a tudý lehce ke ztracení.

Přátelé milí, kteří jste upřímní a poctiví milovníci svobody, demokracie, rovnosti práv, spravedlnosti atd., kteří jste odjakživa tak svobodně smýšleli již za staré vlády, pokud se to za přestupek považovalo, kteří nejste liberalisté a demokrati ode dneška snad jen proto, že to nyní v módě jest, že nyní demokracie panuje a vynáší, – vás, přátelé milí, žádám, abyste se mnou následující rozvázení učinili.

Jak stojí nyní v celém rakouském mocnářství záležitost svobody?

...

Stojím na tom, že nyní více hlavních rozdílů ve všelikém politickém smýšlení než dva, totiž jedna strana poctivých a rozumných, druhá nepoctivých a nerozumných lidí. Poctiví jsou, kteří se věrně drží té zásady, kterou jsme se od nejpřednějšího liberalisty tohoto světa naučili: co nechceš sám trpět, nečiň jinému; nad tuto zásadu není nic liberálnějšího na tomto světě. A byť by byli poctiví lidé, často z nerozumu proti svému nejlepšímu mínění a přesvědčení jednají a dobré věci škodí.

Každý poctivý a spolu rozumný člověk jest liberální, jest demokrat, třeba se ani sám za liberálního a za demokrata nevydával; mnohý dobře smýšlející, ale přitom nerozumný člověk, ačkoli se domnívá býti liberální a demokrat, přece z nerozumu často demokracii a liberalismu nevědomky škodí a překáží; lidé chytří sice, ale nepoctiví, ačkoli se sami za liberální a demokraty vydávají, nemohou nimi býti.

Schválně se tu o slovech: radikální, konservativní, moderado (mírný), ale nezmiňujeme, poněvadž to jsou pouhé formy, nehodící se nikterak k dobrému označení politických stran. Neboť býti a nazývat se radikálním, jest zrovna takový nerozum jako býti a nazývat se konservativním nebo moderadem. A proč? Protože rozumný a poctivý demokrat u liberalisty musí být radikální, konservativní i moderado zároveň. On totiž musí všechno, co jest rozumné, poctivé a demokratické, zachovati a udržeti (konservovati), a v tom je konservativní; všechno, co jest aristokratické, neliberální, nepoctivé, nerozumné, musí hledět vypleniti a vyhubiti, a v tom jest buď radikální nebo moderado, jak toho kdy potřeba žádá. Neboť nemáme vždy dostatečných sil k tomu, co bychom učinili za dobré uznali, a člověk, jenž hlavou zeď proraziti chce, může být sice nejpoctivější, ale je jistě nerozumný. Poctivý a rozumný demokrat tedy jest tenkrát radikální, když vidí, že jeho síly dostačí vykořeniti něco aristokratického, nepoctivého a neliberálního; kde ale toto jemu protivné v tak hrubé moci se jeví, že nemožno jest najednou a úplně tuto moc zničiti, tam jest mírný (moderado), to jest on se nepodrobuje této moci, ale hledí ji poznenáhlu zeslabiti a konečně nad ní zvítěziti.

Užijme těchto zásad v příkladu z našeho vlastního života! Co by nám ku př. před půl rokem byl pomohl radikalismus proti tehdejšímu absolutismu a aristokracii? Nic než že bychom byli seděli na Spielberku neb někde jinde v tuhé vazbě a že by naše slabá síla úplně vyhubena byla. Co bychom byli prospěli dobré věci? -

Řádný demokrat a liberalista nemůže se jinak spokojiti než úplnou demokracií a svobodou; on tedy nemůže jen na polovici neb některé části přestati; ale on nemusí všechno chtíti najednou, když to možná není, nýbrž vždy jen tolik, co možná dostati a proraziti, a o zbytek opět dále se přičiňuje; kdežto přepjatci, najednou všechno žádajíce, přeceňujíce sil svých, často všechno ztratí a nic z toho nedosáhnou, co si žádali. Takovým způsobem musíme hleděti na politické snažení našich časů.

V Rakousích až do března panoval absolutismus, aristokracie, vojsko, byrokracie a hierarchie, zajisté pět velkých sil. Najednou klesla jejich moc ne naší silou, nýbrž nejvíce následkem událostí zahraničních, velmi kvapně, že jsme se ani nenadáli. Tážu se všech rozumných: Zničen jest u nás absolutismus, zničena jest aristokracie, byrokracie, hierarchie? Zlomena jest jejich síla tak, že se jich není zcela co obávat? – Ó, nešalme se sami, přiznejme se, že posud ani síly své s našimi neměřili, nemysleli, že již nám úplně odstoupili vítězství. Nikoli, ubezpečuji vás, že jen čekají na příhodnou dobu, aby se ještě o vládu nad námi pokusili. Jejich moc jest ve vojsku, oni mají veliké jmění, jim

slouží mnoho okolností, které my ani neznáme, oni mají spojení dobré mezi sebou a za hranicemi. A naše síla proti nim kde jest? Kde stojí naše vojsko, kde jsou naše miliony? – Nikde. Jediná naše moc byla posud veřejné mínění; udrželi se ale anarchie a nepořádek jako nyní ještě nějaký čas, jisto jest, že i veliká část veřejného mínění proti nám se obrátí, neboť bohužel, že většině pokoj jest více milý než svoboda, a ještě více bohužel, že veliký počet našich spoluobčanů tak málo vzdělaný jest, že považuje ten stav přechodu od otroctví ke svobodě, v němžto se nyní nacházíme a který nevyhnutelně nepořádků jest plný, že tento nepořádek již za tu očekávanou svobodu považuje! Což tedy divu, že se mnohým taková domnělá svoboda nelíbí! A čím dále tento stav přechodu, tato nejistota trvati bude, tím více získá ona strana přívrženců, která pak bez ohledu na svobodu opět pořádek zavede, ale pořádek takový, že bude u nás opět tak ticho, jako bylo až do letošního roku, ticho hrobové. Povinnost největší všech opravdivých a nezištných přátel svobody jest tedy všemožně o to se starati, abychom opět pod zákonem žili, aby se místo starého zbořeného stavení vlády naší nové, času přiměřené vystavělo...

* * *

H. B. – V Praze dne 11. května. Až do předvčerejška byla Praha ještě nejsvobodnější město v Rakousích; mnozí záviděli nám naši svobodu. Nyní nemají ovšem žádné příčiny nám záviděti, neboť jsme opět již v tom stavu, který se nyní skoro v celém Rakousku užívá za vhodný surrogat staré absolutní vlády, a ve kterém jsme byli po červnových událostech, jenom ovšem s tím rozdílem, že jsme se do něho dostali mnohem lacinějším způsobem, bez červnových událostí! Jest to ovšem bolestné postavení, zvláště když vidíme, z jakých příčin se nám dostalo tohoto zrušení našich svobod; a že nás nyní do nevole přivedla právě ta strana, která v zaslepenosti a přemrštěnosti své o sobě myslí, že jest ona hlavní podpora svobody. Neboť si mohl každý rozumný dobře pomyslet, že vláda čeká jen na příležitost, aby mohla Prahu dát do stavu vojenského, a aby se tak zbavila nepohodlné opposice, kterou nyní skoro jen Čechové proti ní činiti mohli. ...

Těžké jest ovšem usilování národu každého a zvláště slovanského o svobodu: kdo jednou neobmezenému panování aneb nějakým neslušným přednostem přivykl, těžko na to zapomíná a těžko svou moc z rukou dává, jemu též velmi mnoho prostředků k ruce jest proti svobodě národu. Není to tedy snadná práce, dobýti národu onu přirozenou svobodu, která mu před Bohem patří, ale o kterou jej vždy, pokud svět jest světem, sobectví jednotlivců bude hledět připravit, není to pravím lehký úkol, který by se dal leccos v hospodách a křikem docílit: tuť zapotřebí jest poctivé vůle, mnoho práce a mnoho schopnosti a opatrnosti. Proti svobodě národů pracuje se nejchytřejšími prostředky, nesmí se tedy pro svobodu bojovati – hloupě! Tolik v krátkosti, a kdo můžeš rozuměti, dovtip se.

Že ale stav vojenský v Praze patrně není potřebný, že by se bez něho zrovna tak a snad ještě lépe udržel pokoj, to by s námi podepsal každý obyvatel, vyjmouc snad ty, kteří nedávno děkovali za oktrojovanou ústavu. Myslíme taky, že snad nebude trvati jen několik dní (aspoň by neměl déle): zůstaneme-li v tomto stavu zase několik neděl neb měsíců, pak arcí se přesvědčíme patrně o tom, že vláda s radostí se uchopila záminky, kterou jí podala nedozralá pošetilost; aby tím celé město, a skrze omezení tisku celou zem připravila o konstituční svobody. A která vláda ráda a bez potřeby připravuje národy o svobodu, nemůže nikdy od nich býti milována, a udrží se jen mocí. Že ale moc na věky nevytrvá, třeba nyní ještě postačovala, to víme dobře. Přáli bychom si, aby i ministerstvo naše toho pamětlivo bylo.

Pan komandující generál Khewenhüller oznámil dnes všem redaktorům, že mohou své časopisy vydávati: ovšem ale doložil, že časopis, který ostře psáti bude, musí přestati, a redaktor že bude od vojenského soudu potrestán. Že ale vojenské soudy nejsou velcí přátelé redaktorů, to je každému známo, a proto jest nyní každý redaktor trochu podoben vojenskému fourierovi. Hm! -

(Národní noviny 12. 5. 1849)

H. B. – Ustavičně čekáme, že nám vláda vyjeví dokázanou příčinu stavu obležení, ve kterém se nacházíme. Neboť každý ví, že ouřední ohlášení dne 10. t.m. od pana vicepresidenta a komandujícího generála podepsané počíná těmito slovy: „Souhlasnými zprávami a vyšetřenými událostmi ujištěno jest, že zločinný spolek přípravy činí, aby pokoj tohoto města a této země zrušil.“ Takové zřejmé vyjádření prvních dvou ouředníků v království českém, o kterých přece se mysliti nemá a nemůže, že důležitosti takových slov nerozumějí, nevyhnutelně musí u každého vzbuditi myšlenku, že již vláda nejpatrnější důkazy v rukou míti musí. Přece však mnohé věci každého, kdo věc lépe a všestranně rozvažuje, poněkud mimovolně k pochybnosti přinucují.

Když měla vláda takové patrné důkazy v rukou, jak praví, proč pak nedala tedy osoby, proti kterým tyto důkazy měla, zatknouti způsobem konstitučním, totiž od soudů přirozených. Neboť dle § 8. oktrojovaných základních práv nesmí být nikdo (krom dopadení na čerstvém skutku, který zde však nebyl) zatčen, leč na rozkaz důvody opatřený, který vyšel od soudce neb od ouřadu soudní oukony zákonně vydávajícího. To však se zde patrně nestalo, a stav obležení, který teprva ráno v 9 hodin ohlášen byl, nemůže zde platiti za nic jiného než nanejvýš za výmluvu, která se ale týká jen zákonnosti, ne ale toho, co my tvrdíme. Neb bylo-li možná vydati rozkaz důvody opatřený, proč by se byly osoby zatýkaly nekonstitučním způsobem?

Druhá pochybnost je, že jsou mezi zatknutými některé osoby, o kterých ani jednomu, kdo je zná, napadnouti nemůže, že by mohli býti podnikatelé nějakého spiknutí neb vůdcové voluce, kupř. p. Řehoř, což také musí oslabiti víru k těm menším, z kterých vláda své podezření čerpala. Musíme tedy opakovati své předešlé domnění, že se jen vláda s radostí uchopila této příležitosti, aby mohla dát zem do stavu obležení, a že se jí vůbec více jednalo o stav obležení než o spiknutí atd.

Neboť kdyby vláda jen poněkud znala okolnosti (a od vlády se musí jako svatá povinnost požadovati, aby je aspoň tak dobře znala, jako my je známe), nemohla by se ani od těch osob, z jakého druhu jich nyní několik zatknuto jest, opravdivě obávat něčeho nebezpečného. Od toho, co se leckde po hospodách mluví, až ke skutečnému činu jest ještě veliký skok, a snad by se zde mohlo vhodně užití toho příkladu o dvou vojácích macedonských, kteří byli udáni, že tupili krále Filipa, a ospravedlnili se takto: „Ano, králi, tupili jsme a byli bychom snad ještě více tupili, kdyby nám nebylo víno došlo.“

My alespoň přesvědčení jsme, že žádná z osob zatknutých, ani celá strana, ku které ony náležejí, tolik moci, důvěry, ba ani tolik schopnosti nemá, aby mohla skutečné povstání způsobiti; a jestli snad naši nejvyšší ouřadové z nějakých nebezpečných řečí několika zhorka nakvašených a pošetilých lidí již na opravdové spiknutí a pobouření myslí a dokonce za jisté to pokládá, nemůžeme nikterak schvalovati takové překvapené jednání.

Ještě jiný výklad jest možný, a sice ten, že vláda domýšlejí se, že by Maďaři snad do Moravy vtrhnouti a o zbouření Moravy a Čech se pokusiti mohli, právě proto mimořádný vojenský stav prohlásila, tak jako se i v jiných konstitučních zemích děje, a že by pak naschvál jen toto „spiknutí“ za záminku si brala. Ale i v tomto pádu by dle našeho domnění moudřejší věc byla, raději pravdu pověditi a především nerozhořčovati si proti sobě i jiné části obyvatelstva, jejichžto podpory snad vláda přece ještě potřebovati bude.

(Národní noviny 15.5. 1849.)

Každý, kdo se na svět dívá se zdravým a chladným rozumem, uznati musí, že skutečně musí být po čas obležení naše snaha nedávati žádnou příčinu ze své strany, aby naše noviny opět buď zastaveny neb

dokonce potlačeny byly. Nebo odvolávati se na svobodu tisku, na soud příslušný atd. jsou věci, kterým vojenské ouřady rozuměti nechťí. Z druhé strany ale přece každý nahlíží, že jest lépe, když není jiné pomoci, raději s jedním podvázaným křídlem létatí a snažiti se, aby hlas národu zcela neumlknu, než zanechatí pole docela nočním netopýrům a sovám, které beztoho dost hrdě se vznášejí, kvíkajíce jen pořád o pořádku a bezpečnosti, cum reservatione mentali „starého“ pořádku.

Kdo naše snažení po celý čas naší novinářské činnosti (ještě za časů předkonstitučních) zná, dobře musí věděti, jaký jest náš oučel, a doufáme, že jsme si po celý ten čas zasloužili tolik důvěry, že nikdy žádnými lákadly, žádnými vyhrůžkami nedáme se od svého oučele odvrátiti, kterýžto držíme za počestný, za spravedlivý. Světská moc může nás přinutiti k tomu, abychom z opatrnosti někdy mlčeli, ale žádná moc nemůže nás přinutiti k tomu, abychom mluvili nepravdu proti svému přesvědčení.

Kdyby se něco podobného od nás vynucovati chtělo, pak bude čas raději dokonce mlčeti. Pak přestanou Národní noviny vycházeti, ne ze zákazu, ale z vlastní vůle redakce, na znamení, že přestal i poslední stín svobody tisku. Doufejme ale, že takové časy přece nepříjdou.

Nyní ale jsme přesvědčeni (a doufáme, že toto přesvědčení s námi většina našich krajanů chová), že tendence našich novin jest dobrá ... Při své tendenci zůstaneme i nyní tak, jako jsme při ní zůstali za času prvního obležení Prahy za knížete Windischgrätze. Co se formy týče, nebude nám zatěžko mnohý ostrý, zvláště ousměšný a satirický nápad vyškrtnouti, když by se jím nervy některých vysokých ouřadů urážeti měly, kteří nemají sice moc zabíjeti duši, ale mohou zavíratí tělo a zakazovati noviny, což jest i pro duši i pro tělo důstatečný trest. Každý nahlíží, že se pravda nechá ostře i mírně říci, když tedy musíme jen samých mírných homeopathických prostředků užívati, může si každý, kdo ví, že jsme na ostřejší byli zvykli, pomyslíti, jak nám to nyní nepohodlné býti musí, a žádáme, aby si ke každé takové mírné pravdě dle chuti své něco peprnějšího přimyslí, tak jako my si leccos přimyslíti můžeme, co napsati nesmíme.

(Národní noviny 29. 6. 1849.)

- Stálost, vytrvalost a neohroženost politická jsou vlastnosti, které nevyhnutelně národ míti musí, chce-li upevniti svoje práva a svou svobodu: bohužel ale těchto vlastností ještě příliš pořádku nalézáme. Jak mnohý mezi přáteli svými aneb někde v hostinci aneb, jak říkáme, za větrem až přespříliš zůřivý a radikální člověk svěsí hlavu, ohne hřbet a poníží svou mysl, jakmile s ouřady co činiti má, jakmile strana jemu ve smýšlení politickém protivná zvítězí a své odporníky ustrašovati a pronásledovati počíná. Jak mnohý, jenž v roku 1848 bouřlivým svým radikalismem až všechno děsil, jemužto tenkrát všeho bylo málo, jemuž se celý svět zdál býti neliberální a reakcionářský, jak mnohý, pravím, ouhlavní radikalista z minulého roku obchází nyní s kloboukem v ruce jako zmoklá slepice v ustavičných ouzkostech, aby si někdo nevzpomněl na jeho lonskou zůřivost.

Jaká jest asi příčina tak obyčejného úkazu? – Ovšem jest příčin více, my však zde jen na jednu hlavní poukázati obmyšlíme. Že jsou vůbec lidé beze všeho mravního charakteru, kteří vždy jen s tou stranou drží, která vyhrává, kteří se tedy i vloni beze všeho přesvědčení a bez mravního pudu k liberální straně přidali, domýšlejíce se, že musí zvítězit a že pak přitom i oni uloví leccjaký výnosný ouřádek nebo něco tomu podobného: o tom všem, jakožto věci příliš sprosté, obyčejné a mizerné, nechceme ani slov šířiti. Takoví lidé budou dnes sloužiti absolutní vládě za denuncianty a za biřice, a zejtra, kdyby se věci obrátily, budou své nejpoctivější spoluobčany věšet na lucerny a připravovat pod guillotinu, vždy ale budou vyhledávat beze vší svědomitosti jen svého špinavého zisku.

My však zde jen chceme jednati o poctivých, ale slabých lidech a o příčině, proč oni jsou nestálí a lehce zastrašitelní ve svém politickém smýšlení. Příčina toho jest neurčitost a nejasnost jejich politického smýšlení. Puzení jsouce jenom okamžitým citem a neurčitým nadšením, nedovedli si ještě

utvořiti v hlavě pevný systém politických zásad, a proto kolikráte jim v nadšení přeskočí několik koleček a hodiny jejich politického smýšlení hrozně hřmotí, najednou ale zase bez pohnutí státi zůstanou. Právě proto, že se jejich smýšlení politické nezakládá na dobře promyšlených a ustálených zásadách, lehce se zaleknou a netroufají si to, co skutečně smýšlejí, vždycky také činem vyznati, oni mají jen jakousi sváteční politiku mezi přáteli a při sklenici, ale všude ve skutečném životě jenom všední. Když slunce svítí liberální straně, poletují jako motýlkové v nejpestřejším barevném blesku: když ale se obzor zahalí mraky a od daleka bručí vládní hrom, již hned se zalézají jako červíkové do svých dírek.

Mužové ale, kteří se dle pevných zásad smýšlejí, kteří si utvořili pevná nezrušitelná pravidla v politice, přes které nikdy ani nepřeskočí ani nepodlezou: takoví dovedou v čas přílišné politické bujnosti odporovat přemrštěncům, a nedbajíce na žádné jejich, že přitom často utrží nezaslouženě nadávky, umějí ochladiti jejich přílišnou zapálenost a uchrání tím kolikráte vlast od velikého neštěstí, zato ale se také nebojí v zarmoucených dobách politické sklíčenosti povznésti neohroženě hlasu svého proti škůdcům a nepřátelům svobody. V politice musí každý napřed sám se sebou a se svým svědomím býti urovnán a přesvědčen, že nic nespravedlivého a nic pro vlast škodlivého nežádá, pak ale, když jednou tohoto přesvědčení nabyl, nesmí se také báti a ostýchatí toto své přesvědčení jakožto věc dovolenou a poctivou všude a před každým, a buď si to císař sám, vysloviti a zastávati. Jen takovým způsobem může opravdu svoboda pravá vzniknout a pro budoucnost se ustáliti.

(Národní noviny 26. 8. 1849)

Každý tedy, kdo lituje, že jsme r. 1848 neb 1849 neučinili povstání, jeví tím jenom převahu pouhého neurčitěho citu nad chladným rozumem. On v mrzutosti, že jsme mnoho nedosáhli z toho, nač jsme si naději dělali, co jsme již téměř v rukou míti se domnívali, myslí takto: „Neučinili jsme povstání a na pokojné zákonné cestě nezdařily se všechny zámysly naše: kdybychom se tedy byli uchopili zbraně, byli bychom všeho dosáhli.“ Mylnost takového uzavírání bije do očí. Jest to asi tak, jako by někdo řekl: „Pěšky jsem tam dorazit nemohl, ale kdybych byl letěl, byl bych jistě dolítnul!“ Ovšem, příteli, ale k lítání jest zapotřebí dobrých křídel a kdo nemá křídel neb má špatná křídla, pro toho bude vždy nejlépe jen choditi.

Já vůbec jsem veliký nepřítel revoluc se zbraní a držím hlavně na revoluce ve hlavách a v srdcích. Ne snad proto jsem nepřítel těchto revoluc, jako bych neuznával právo národu se zbraní se obořiti proti násilí a bezpráví, se zbraní si dobýti svou svobodu. Také se neštítím povstání se zbraní z nějakého snad nedostatku zmužilosti, neboť jistě nahlíží každý, že člověk, který pod libovolnou a násilnickou vládou stojí v prvních řadách zákonného odporu a zjevné nepřízni proti této vládě, který již konečně své jméno jako heslo a terč všem protivníkům, bujným na svou okamžitou moc vydal, že, pravím, k tomu neméně odvahy jest zapotřebí, jako k násilnému povstání. Naopak vidíme, že skoro při všech nezdařených revolucích obyčejně vůdcové a původcové jejich mají dobrou příležitost ještě v pravý čas se odstraniti a někde v cizí zemi všem následkům nemilým pro osoby své se vyhnouti, jako toho právě v našich dobách na Vlaších, Maďarích, Němcích atd. příklady máme. Revoluce se zbraní nejsou nikdy tak nebezpečné pro osoby původců svých, jako pro národy, jest to hra v loterii s budoucností národu, a nezávidím nikomu tu odvalu, která jej každou chvíli k podobné loterii hotového najde.

... Pouhá revoluce není postačitelý prostředek k dosažení svobody: ona sice, podaří-li se, změní vládu, ale staré obyčej se navrátí se brzy zase s novými osobami.

To jest přirozená a patrná věc: neboť revoluce jest jenom prostředek ke zbavení se od špatné nenáviděné vlády, ale ona ještě není sama v sobě prostředek k založení a udržení dobré vlády. Tu věc musíme míti především na zřeteli. Revoluce každá jest sama v sobě neštěstí, ale tenkrát, když toto

nevyhnutelné neštěstí udělá možnou cestu k budoucímu většímu štěstí, tenkrát musí každý moudrý tuto nehodu snést trpělivě v naději onoho po ní následujícího blaha, tak asi jako se nepříjemnému rozkousnutí ořecha pro jádro, které obsahuje, rádi podrobujeme.

Také tak nebude nikdo moudrý dělati revoluce pro revoluce samé, nýbrž jen proto, aby na ně následovati mohla dobrá vláda, a kde nemám jistotu neb pevnou naději, že by po provedené revoluci se mohla zařídit a udržeti dobrá vláda, tam jest hřích nad národem raditi neb působiti k revoluci, neboť uvalují se na národ jenom nehody revoluce, aniž mu mohou pojistiti jakých výhod z toho. Neštěstí, ztráty revolucí způsobené trpí národ, ale užitek z toho nemá nikdo jiný než ti, kteří se skrze revoluci k vládě dostali a nyní místo předešlé, revolucí zrušené vlády zase mohou kořistiti z národu.

Jenom národ zachovalý a vzdělaný může míti svobodu a spojenou s ní dobrou vládu, tuto pravdu, které nás učí zkušenost dějepisu, musíme vždy především na zřeteli míti. Národ nevzdělaný, kdyby se celý zkrvácel samými revolucemi, nedocílí přece svobody a práva, nýbrž bude vždy zase brzy ošizen a do libovlády nazpět vtlačen. Národ mravně zkažený byť by i vzdělán byl, přece zase svou pokažeností plete vždy sám na sebe metlu absolutie.

...

Kdo tedy chce dělati revoluce, musí dvě věci napřed povážiti: předně má-li pevnou naději vyhrát, za druhé má-li pevnou naději po výhře zavést lepší svobodu a lepší vládu, než byla ta, proti které revoluci způsobil. Když tedy jest národ utištěn, buď pod vládou cizího národu, buď pod vládou libovolně jednající s osobami a jménem občanů, nemá ještě zásluhy ten, kdo národ takový k povstání přivede, neboť není nic snadnějšího, než způsobiti revoluci u národu utlačeného; ale ten má zásluhu, kdo přivede onen národ do takového stavu, ve kterém schopen jest cizí libovůli se sprostiti a svobodu pravou si zřídit. Jakým způsobem se pak toto osvobození stane, to jest věc lhostejná, nejlépe a nejzáslušněji ovšem, když to jde beze všeho boje a bez krve. ... K tomu ale bylo by zapotřebí takové vzdělanosti a svornosti všech utiskovaných, která se zřídka kde najde, poněvadž jest vždy hlavní péče utiskovatelů, udržeti své poddané v nevědomosti, v pověrách, v nesvornosti, zameziti jim všelikou příležitost k srozumění a ke sjednocení. Proto také zřídka kde se svoboda vydobude zcela bez boje hmotného a bez krveprolití.

(Slovan 30. 1. a 8. 2. 1851.)